

Розвиток судової практики з питань банкрутства

Дмитро Тиліпський, партнер EQUITY

КОЛИ ВПЕРШЕ ЗАЙШОВ В БАНКРУТСТВО

ЯКОЮ БУВАЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Кодекс України з процедур банкрутства передбачає можливість застосування субсидіарної та солідарної відповідальності до менеджменту боржника.

СУБСИДІАРНА

СОЛІДАРНА

СУБСИДІАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗАСНОВНИКІВ ТА КЕРІВНИКА БОРЖНИКА: ПІДСТАВИ

Ч. 2 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства зазначає
про застосування субсидіарної відповідальності

**Обов'язковими передумовами для застосування
субсидіарної відповідальності є:**

- ✓ Знаходження у ліквідаційній процедурі;
- ✓ Наявність вини засновників або інших осіб у доведенні до банкрутства;
- ✓ Недостатність майна боржника для погашення вимог кредиторів.

СУБСИДІАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Майнова **школа**, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю **особистим немайновим правам** фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, **відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.**

Касаційний господарський суд у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство у постанові від 19.06.2024 у справі №906/1155/20(906/1113/21)

стимулювання добросовісної поведінки осіб пов'язаних з боржником і як наслідок недопущення здійснення права власності на шкоду інших осіб

механізм відновлення порушених прав кредиторів

СКІЛЬКИ ВИНЕН

ВСІ ВИМОГИ КРЕДИТОРІВ — ЛІКВІДАЦІЙНА МАСА

=

**ПІДСТАВА ДЛЯ ПОКЛАДЕННЯ
СУБСИДІАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

КОЛИ ВИНЕН

- ▶ не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів, включених до ліквідаційної маси банкрута
- ▶ не раніше розрахунків з кредиторами на підставі проведення такої реалізації у ліквідаційній процедурі

Об`єкт правопорушення

Майнові права боржника та кредиторів, що порушені у зв`язку з доведенням боржника до банкрутства, та відновлення яких відбувається відшкодуванням шкоди у межах покладення субсидіарної відповідальності за правилами частини другої статті 61 КУзПБ.

Об`єктивна сторона правопорушення

Дії / бездіяльність суб`єктів, прийняття ними рішень, надання вказівок на вчинення або утримання від дій або, що призвели до відсутності у боржника майнових активів для задоволення вимог кредиторів або до відсутності інформації про такі активи, які окремо або у своїй сукупності спричинили неплатоспроможність боржника та вказують про доведення конкретними особами боржника до банкрутства.

Суб`єкт правопорушення

Засновники (учасники, акціонери) або інші особи, які мають право давати обов`язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, за умови існування вини цих осіб у банкрутстві боржника.

Суб`єктивна сторона правопорушення

Ставлення особи до вчинюваних нею дій чи бездіяльності (вини суб`єкта правопорушення).

Касаційний господарський суд у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство у постанові від 19.06.2024 у справі №906/1155/20(906/1113/21)

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ-«ДОГМИ», СФОРМОВАНІ КГС

І. Вирок у кримінальній справі не потрібен

Постанова КГС від 24 лютого 2021 року у справі № 902/1129/15

Наявність вироку у кримінальній справі щодо осіб **не є обов'язковою умовою** для застосовування субсидіарної відповідальності згідно із відповідними приписами закону про банкрутство

Аналогічні позиції містяться у Постановах КГС:

- від 30.01.2018 у справі № 923/862/15
- від 28.08.2018 у справі № 1099/13
- від 18.10.2018 у справі № 923/1297/14
- від 05.02.2019 у справі № 923/1432/15
- від 03.09.2019 у справі № 923/1494/15

II. Обов'язок ліквідатора дослідити питання застосування субсидіарної відповідальності

Постанова КГС від 12 вересня 2019 року 914/3812/15

Ліквідатор в рамках реалізації принципу «безсумнівної повноти дій» ліквідатора у ліквідаційній процедурі зобов'язаний дослідити питання можливості застосування субсидіарної відповідальності, передбаченої відповідними приписами закону про банкрутство.

Аналогічні позиції містяться в Постановах КГС:

- від 02.07.2019 у справі №5011-46/1733-2012
- від 12.09.2019 у справі №914/3812/15
- від 28.11.2019 у справі № 18/1971/12
- від 27.02.2020 у справі № 910/21227/16
- від 25.06.2020 у справі № 44/484-б
- від 27.10.2020 у справі № 28/29-б-43/212-2012

III. Презумпція винуватості

Статтею 61 КУзПБ закріплено правову презумпцію субсидіарної відповідальності осіб, що притягуються до неї, складовими якої є недостатність майна ліквідаційної маси для задоволення вимог кредиторів та наявність ознак доведення боржника до банкрутства.

Однак зазначена презумпція є спростовною, оскільки передбачає можливість відповідних осіб довести відсутність своєї вини у банкрутстві боржника та уникнути відповідальності.

Спростовуючи названу презумпцію, особа, яка притягується до відповідальності має право довести свою добросовісність, підтвердивши, зокрема, оплатне придбання активу боржника на умовах, на яких за порівняних обставин зазвичай укладаються аналогічні правочини, та довівши, що вчинені за її участі (впливу) операції приносять дохід, відображені у відповідності з їх дійсним економічним змістом, а отримана боржником вигода обумовлена розумними економічними чинниками.

ОСОБА ВПРАВІ ПРОТИСТАВИТИ БУДЬ-ЯКІ АРГУМЕНТИ НА КОРИСТЬ ВІДСУТНОСТІ УМИСЛУ АБО Й НЕОБЕРЕЖНОСТІ ПРИ ПОКЛАДЕННІ НА НЕЇ СУБСИДІАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ. НЕНАДАННЯ КОНТРАРГУМЕНТІВ СВДЧИТЬ ПРО УСВІДОМЛЕННЯ ОСОБОЮ СТАТУСУ ТА НАСЛІДКІВ ТА ВІДСУТНІСТЬ КРИТЕРІЇВ, ЯКІ Б МОГЛИ ВПЛИВАТИ НА ОЦІНКУ ОБСТАВИН СПРАВИ.

IV. Ліквідатор має право подати заяву лише після завершення продажу майна

Постанова КГС 12 лютого 2020 року у справі № 922/2391/16

Ліквідатор за наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб подає заяву про покладення субсидіарної відповідальності не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та розрахунків з кредиторами.

Аналогічні позиції містяться в Постановах КГС:

- від 02.09.2020 у справі № 923/1494/15
- від 10.06.2020 у справі № 911/3513/16
- від 17.06.2020 у справі № 923/590/18
- від 24.02.2021 у справі № 902/1129/15

Правові позиції

1. Колишньому керівнику - субсидіарну відповідальність

Постанова КГС від 16 червня 2020 року у справі № 910/21232/16

Кодекс України з процедур банкрутства не встановлює заборони для покладення субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі на керівника боржника, повноваження яких до та на час порушення/здійснення провадження у справі про банкрутство припинились.

Аналогічні позиції містяться Постановах КГС:

- від 01.10.2020 у справі № 914/3120/15
- від 14.07.2020 у справі № 904/6379/16
- від 10.12.2020 у справі № 922/1067/17
- від 02.03.2021 у справі № 906/904/16

ЩО ТАКЕ «ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА»

Діями, які свідчать про доведення до банкрутства можуть бути:

1. вчинення суб'єктами відповідальності будь-яких дій, направлених на набуття майна, за відсутності активів для розрахунку за набуте майно чи збільшення кредиторської заборгованості боржника без наміру її погашення;
2. прийняття суб'єктами відповідальності рішення при виведення активів боржника, внаслідок чого настала неплатоспроможність боржника по його інших зобов'язаннях;
3. прийняття суб'єктами відповідальності рішення, вказівок на вчинення майнових дій чи бездіяльності боржника щодо захисту власних майнових інтересів юридичної особи боржника на користь інших юридичних осіб, що мало наслідком настання неплатоспроможності боржника. **(Постанова КГС від 12 листопада 2020 року у справі № 916/1105/16)**

Подібних правових висновків дійшов ВС у постановках:

- від 16.06.2020 у справі № 910/21232/16
- від 10.03.2020 у справі № 902/318/16
- від 24.02.2021 у справі № 902/1129/15
- від 02.03.2021 у справі № 906/904/16

Ненадання ліквідатору керівниками банкрута **первинних фінансових документів боржника** задля визначення підстав для стягнення дебіторської заборгованості за умови істотного розміру цієї заборгованості в структурі активів боржника

Є БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ

котра не відповідає інтересам цієї юридичної особи та є недобросовісною, **вчинена на шкоду кредиторам банкрута**, та не дозволяє ліквідатору здійснити дії з повернення цієї дебіторської заборгованості.

ПІДВИЩЕНІ ВИМОГИ

Будь-яка господарська операція, дія (бездіяльність) повинна мати **розумне пояснення мети та мотивів** її здійснення, які мають відповідати інтересам цієї юридичної особи.

Недодержання принципу добросовісності перетворюється на винну поведінку, оскільки **протиправне порушення** суб'єктивних цивільних прав особи є прямим наслідком дій зобов'язаної особи, яка, зважаючи на конкретні обставини, могла усвідомлювати характер своїх дій як таких, що можуть завдати шкоди.

Банкрутство (неплатоспроможність) не є одномоментним процесом, а суд лише констатує цей стан, до якого призводять дії (бездіяльність) у широкому часовому проміжку.

Висновки, викладені у постановах Верховного Суду:

- від 08.12.2022 у справі № 908/802/20
- від 26.09.2023 у справі № 910/8137/19
- від 29.04.2025 у справі № 910/3632/21

Чи застосовується позовна давність до субсидіарної відповідальності?

Право ліквідатора подати заяву про покладення субсидіарної відповідальності виникає не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів, включених до ліквідаційної маси банкрута, та розрахунків з кредиторами на підставі проведення такої реалізації у ліквідаційній процедурі.

Суд доходить висновку, що встановлення недостатності майна боржника для задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство є тією обставиною, з якою закон пов'язує початок перебігу позовної давності за вимогами про субсидіарну відповідальність у справі про банкрутство.

Сформульованій Верховним Судом у постановах:

- від 10.06.2020 у справі № 911/3513/16
- від 14.07.2020 у справі № 904/6379/16
- від 17.06.2020 у справі № 923/590/18
- від 24.02.2021 у справі № 902/1129/15 (902/579/20)
- від 07.11.2023 у справі № 908/3468/13

Касаційний господарський суд у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство:

- від 19.06.2024 у справі №906/1155/20(906/1113/21)

4. А давайте притягнемо до відповідальності?

Частина 2 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства не містить виключного переліку осіб, на яких може бути покладена субсидіарна відповідальність.

Постановою Південно-Західного апеляційного господарського суд від 16.12.2020 року у справі № 915/1624/16 застосовано субсидіарну відповідальність до:

- ▶ Директора та учасників боржника, які приймали рішення про виведення активів боржника;
- ▶ Учасників третьої особи, на користь якої були такі активи відчужені.

ЯК ЗАХИЩАТИСЬ?

Постанова КГС від 30.01.2025 у справі № 910/1469/20

Верховний Суд у наведених постановках також вказав, що оцінюючи будь-які дії/бездіяльність суб'єктів відповідальності на предмет покладення на них субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство, слід відмежовувати дії та обставини, які належать до ризиків підприємницької/господарської діяльності (стаття 42 ГК України).

СОЛІДАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКА

Ч. 6 ст. 34 Кодексу України з процедур банкрутства

Обов'язок:

Боржник зобов'язаний **у місячний строк** звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі у разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності), та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

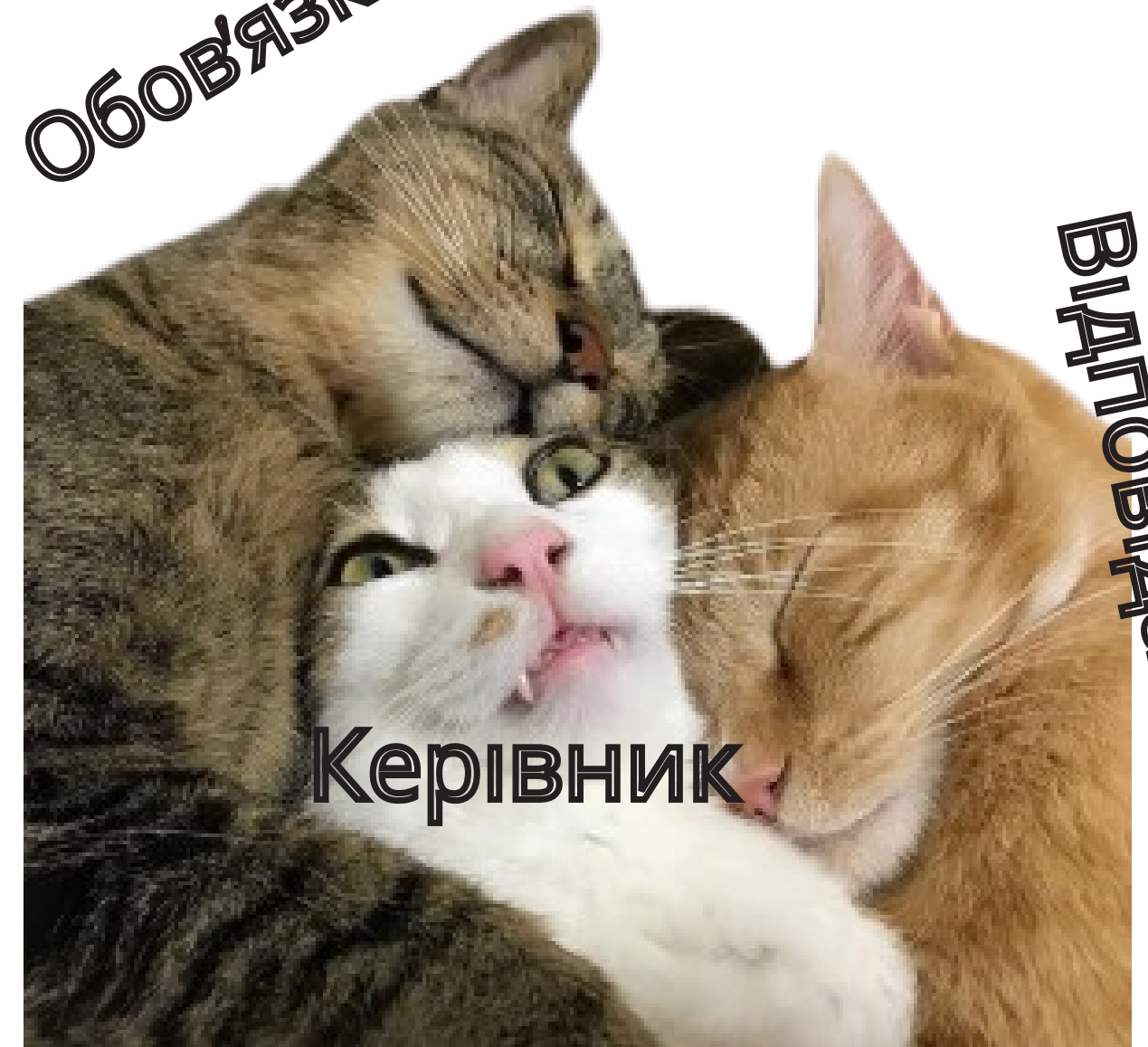
Відповідальність:

Якщо керівник боржника допустив порушення цих вимог, він несе **солідарну відповідальність** за незадоволення вимог кредиторів.

ОБОВ'ЯЗКИ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Керівник

**Обов'язковими
передумовами для
застосування солідарної
відповідальності є:**

- наявність загрози неплатоспроможності
- не звернення до суду у місячний термін із заявою про відкриття провадження у справі

СПЕЦІАЛЬНІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНІВ НЕДІЙСНИМИ

- ▶ боржник виконав майнові зобов'язання раніше встановленого строку;
- ▶ боржник до відкриття провадження у справі про банкрутство взяв на себе зобов'язання, внаслідок чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим;
- ▶ боржник здійснив відчуження або придбав майно за цінами, відповідно нижчими або вищими від ринкових, за умови що в момент прийняття зобов'язання або внаслідок його виконання майна боржника було (стало) недостатньо для задоволення вимог кредиторів;
- ▶ боржник оплатив іншій особі або прийняв майно в рахунок виконання грошових вимог у день, коли сума вимог кредиторів до боржника перевищувала вартість майна;
- ▶ боржник узяв на себе заставні зобов'язання для забезпечення виконання грошових вимог.
- ▶ боржник безоплатно здійснив відчуження майна, взяв на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони, відмовився від власних майнових вимог;
- ▶ боржник уклав договір із заінтересованою особою;
- ▶ боржник уклав договір дарування.

Постанова КГС від 11.02.2025 у справі № 917/1500/18

Позиція Верховного Суду

- ▶ **Універсальний механізм захисту**
Інститут визнання недійсними правочинів боржника є частиною єдиного механізму регулювання відносин неплатоспроможності та спрямований на баланс інтересів кредиторів, боржника і його контрагентів.
- ▶ **Ключова мета**
Забезпечення максимально можливого та справедливого задоволення вимог кредиторів.
- ▶ **Спеціальне правове регулювання**
Законодавство про банкрутство:
 - 1. не встановлює загальних вимог до правочину;
 - 2. визначає спеціальні правила їх оскарження;
 - 3. регламентує сумнівний період, коло суб'єктів та виключний перелік підстав недійсності.
- ▶ **Пріоритет спеціальних норм**
Норми КУзПБ є спеціальними щодо положень ЦК України та передбачають додаткові підстави недійсності, характерні виключно для процедур банкрутства.
- ▶ **Ключовий критерій застосування**
Вирішальним є дата відкриття провадження у справі про банкрутство (постанова ВС від 28.10.2021 у справі № 911/1012/13).

Суд та римляни

**Постанова Об'єднаної палати Касаційного
господарського суду від
07.12.2018 року у справі № 910/7547/17**

«З конструкції частини третьої статті 13 ЦК України випливає, що дії особи, які полягають у реалізації такою особою свого права, однак вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, є **формою зловживання правом**.

Вчинення власником майна правочину з розпорядження належним йому майном з метою унеможливити задоволення вимоги іншої особи-стягувача за рахунок майна цього власника, може бути кваліфіковане як зловживання правом власності, оскільки власник використовує правомочність розпорядження майном на шкоду майновим інтересам кредитора».

**Римляни не мали чіткої концепції, але
елементи були створені і застосовувались в
римському праві через наступні теорії-догми:**

Принцип добросовісності (Bona fides)

Нікому не дозволено використовувати своє право на шкоду іншому
(Neminem laedit qui suo iure utitur)

Принцип заборони обману (Dolo malo non videtur)

Фраудаторні угоди як класичний приклад зловживання правом

Критерії фраудаторності: Момент вчинення → Контрагент → Ціна

Ознаки фраудаторного правочину:

- порушення загальних засад цивільного законодавства (засад справедливості, добросовісності та розумності)
- спільною ознакою таких правочинів є вчинення сторонами дій з виведення майна боржника на третіх осіб з метою унеможливлення виконання боржником своїх зобов'язань перед кредиторами
- учинення власником майна правочину на шкоду своїм кредиторам може полягати як у виведенні майна боржника власником на третіх осіб, так і у створенні преференцій у задоволенні вимог певного кредитора на шкоду іншим кредиторам боржника, внаслідок чого виникає ризик незадоволення вимог інших кредиторів (пункт 10.39)
- створення переваг для задоволення вимог "дружнього" кредитора на шкоду іншим своїм кредиторам, порушивши встановлену законом черговість або пропорційність задоволення вимог окремого класу кредиторів;
- задоволення боржником вимог окремого кредитора поза межами конкурсної процедури банкрутства з використанням пов'язаних (або непов'язаних) із боржником осіб підтверджує неправомірну і недобросовісну мету боржника щодо створення йому преференції у виконанні зобов'язань та порушення імперативно встановленої у банкрутстві черговості задоволення вимог певних класів кредиторів.

(Постанова ВП ВС від 07.09.2022 у справі № 910/16579/20)

Захист забезпечених кредиторів: пріоритет вимог і черговість задоволення

Забезпечені кредитори - кредитори, вимоги яких до боржника або іншої особи забезпечені заставою майна боржника

(ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства)

Заявлення вимог забезпеченим кредитором

Забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення

(ч. ст. 45 Кодексу з процедур банкрутства України)

Постанова КГС ВС від 28.02.2023 року у справі № 914/1661/20:

Повідомлення господарського суду про вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, а також внесення відомостей про таке майно до реєстру, є прямим обов'язком розпорядника майна (незалежно від наявності відповідної заяви заставного кредитора). Помилковим є закриття провадження з розгляду заяви забезпеченого кредитора з мотивів, що така заява була направлена суду лише «до відома», а не як позовна вимога, оскільки статус забезпеченого кредитора в процедурі банкрутства має специфіку, і пасивність кредитора не звільняє розпорядника майна від виконання вимог закону щодо обліку заставного майна та вимог.

Постанова КГС ВС від 13.12.2022 року у справі № 905/3/21:

Розмір вимог заставного кредитора, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, визначаються у розмірі вартості предмета застави, який визначений між кредитором та боржником у договорі застави.

Така позиція не є нова, і вперше була сформульована у постанові ВС від 17.06.2020 року у справі № 905/2028/18.

Постанова КГС ВС від 20.08.2024 року у справі № 910/13760/20:

У разі якщо кредитор, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, при зверненні із заявою із грошовими вимогами до боржника заявив під час провадження у справі про банкрутство (у строк, встановлений для їх подання, ч. 1 ст. 45 КУзПБ) вимоги доборжника лише в тій частині, що є незабезпеченими, такий кредитор: за наявності/виникнення для цього підстав, та заумови, що він раніше не заявляв у справі про відмову від забезпечення; не позбавлений права в подальшому заявити вимоги до боржника на ту частину вимог, що є забезпеченими заставою майна боржника, а саме в частині вартості предмета застави.

Можливість відмови від забезпечення

Забезпечені кредитори можуть повністю або частково відмовитися від забезпечення. Якщо вартості застави недостатньо для покриття всієї вимоги, кредитор повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави. Залишок вимог вважається незабезпеченим.

Зняття мораторію на забезпечені вимоги кредиторів

Щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, **дія мораторію припиняється автоматично** та забезпечений кредитор отримує право звернути стягнення на предмет забезпечення, у тому числі поза межами справи про банкрутство, після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації, або ухвалу про продовження строку дії мораторію щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів (ч. 8 ст. 41 Кодексу з процедур банкрутства України).

Продаж предметів забезпечення

За рахунок коштів, отриманих від реалізації майна, що є предметом забезпечення, відшкодовуються витрати, пов'язані з утриманням, збереженням та визначенням вартості такого майна. Склад та розмір таких витрат підлягають погодженню забезпеченим кредитором. Кошти, що залишилися після здійснення зазначених виплат, використовуються виключно для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями, які забезпечують таке майно. (ч.3 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства).

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

EQUITY
attorneys at law